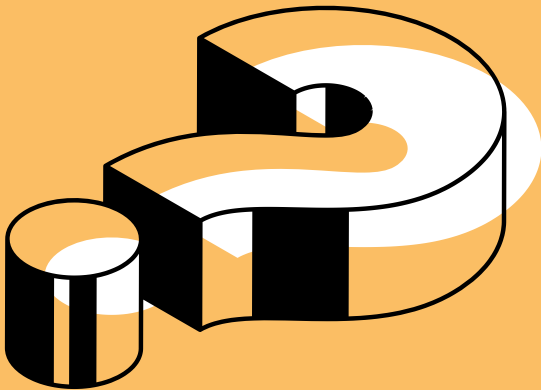

Jongeren en lezen

Hoe prikkelen we het
leesgedrag bij jongeren
(12 – 18 jaar)?

Inleiding

Het leesgedrag van Nederlandse jongeren baart zorgen. Jongeren lezen steeds minder en ze beleven er weinig plezier aan. Bijna één op de vier 15-jarigen leest niet op het niveau dat nodig is om goed te kunnen functioneren op school en in de maatschappij. Qua leesplezier bij jongeren bungelt Nederland onderaan de internationale ranglijst: zo'n 60% van de 15-jarigen leest alleen als het moet en 42% vindt lezen tijdverspilling¹. Deze cijfers zijn zorgwekkend, omdat het juist heel belangrijk is dat jongeren leeskilometers maken. Jongeren die weinig lezen missen maatschappelijke kansen, maar ook inspirerende, betekenisvolle verhalen die hun inlevingsvermogen vergroten.

Deze whitepaper is geschreven voor zowel docenten in het voortgezet onderwijs als professionals bij bibliotheken die werken met vmbo-, havo- en vwo-scholieren. We willen laten zien hoe iedereen een leesbevorderaar kan zijn richting jongeren in het voortgezet onderwijs (12 t/m 18 jaar). Belangrijke ingrediënten daarbij zijn: persoonlijk enthousiasme, aansluiten op hun belevingswereld, het leveren van maatwerk én het hanteren van een brede kijk op lezen.

Cubiss schreef deze whitepaper samen met Youngworks, een adviesbureau gespecialiseerd in de jongerendoelgroep. Je vindt in dit document een overzicht van inzichten uit actuele onderzoeken en handvatten en concrete tips om jongeren te stimuleren om te gaan lezen.

Leeswijzer

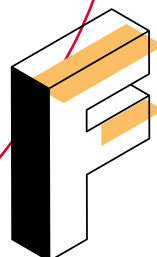
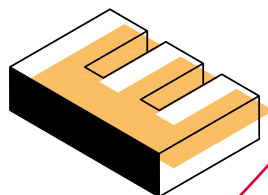
In het eerste deel verken je het begrip lezen: Wat versta je eigenlijk onder lezen en waarom is leesvaardigheid zo belangrijk voor de ontwikkeling van jongeren?

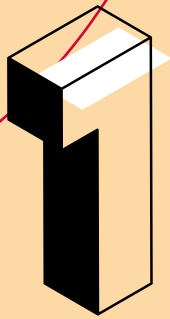
In het tweede deel schetsen we de belevingswereld van jongeren: waar zijn 12- t/m 18-jarigen zoal mee bezig? Wat vinden ze belangrijk? En hoe kan je hierop aanhaken voor leesbevordering? Je gaat kijken naar waarden en thema's die scholieren veelal aanspreken en we delen inzichten om jongeren te prikkelen.

Het derde deel bevat actuele gegevens over het leesgedrag van jongeren. Hoeveel tijd besteden ze aan lezen? Wat lezen ze zoal? Wat zijn voor hen drijfveren om te willen lezen? En ook: wat houdt ze tegen?

In de vierde en vijfde paragraaf gaan we in op de rol die het onderwijs en bibliotheken kunnen innemen om jongeren te stimuleren meer te lezen.

We hopen je met deze whitepaper te inspireren om in actie te komen. Want al komt uit diverse onderzoeken over jongeren en lezen een zorgwekkend beeld naar voren, tegelijkertijd liggen er enorm veel kansen om jongeren te enthousiasmeren om meer te lezen, op welke manier dan ook. Bij die maatschappelijke opgave spelen gedreven medewerkers bij onderwijsinstellingen en bibliotheken een belangrijke rol.

Lezen

'Ik lees de wereld,' is een motto dat Cubiss vaker hanteert. Door te lezen begrijp en ervaar je de wereld om je heen. Daardoor kun je ook jezelf weer beter begrijpen. Wie leest, leert relativeren en perspectief nemen. En dat werkt weer door in vaardigheden als je uitspreken, eigenaarschap nemen, doelen bereiken en simpelweg deelnemen aan de maatschappij. Om al deze redenen is het belangrijk dat jongeren lezen.

Een brede blik op lezen

De omschrijving van lezen de afgelopen decennia verbreed, onder andere door innovatie en digitalisering. Lezen gaat allang niet meer sec over geschreven teksten die je van papier tot je neemt; mensen lezen steeds vaker van een scherm. En lezen gaat niet alleen om lange verhalen die je lineair leest, maar omvat alles wat gaat over omgang met taal en tekst en het verwerken van informatie en verhalen. Jongeren zijn dus ook aan het lezen als ze stripboeken of graphic novels bekijken, of als ze songteksten of sociale mediaberichten tot zich nemen. Bovendien komen verhalen ook tot hen via films en series en via podcasts en luisterboeken.

Maar hoe verhoudt zich dat tot het fenomeen van deep reading - het geconcentreerd lezen van langere stukken tekst? Willen we niet juist dat jongeren leren focussen op een boek? Naast deep reading is in ons informatietijdperk ook vaak hyper reading vereist, waarbij de lezer afwisselt tussen informatiestromen en er veel tegelijkertijd te zien en te lezen is. Beide vormen van lezen vragen veel concentratie. Lezers wisselen vaak af tussen deze twee modi van aandacht. Het ene moment willen we aandachtig lezen; het andere moment zijn we juist vluchtig aan het scannen. Het is bovendien belangrijk te leren wanneer je dingen kunt negeren of hoe je kunt filteren.

Wij pleiten voor een veelomvattende blik op lezen. Stimuleer jongeren om boeken te lezen maar laat ze ook allerlei andere vormen ontdekken. Door breder te kijken naar lezen sluiten we aan bij de behoeften van veel jongeren en ontstaan bovendien nieuwe kansen. Uiteindelijk dragen al deze activiteiten bij aan de lees- en taalvaardigheid van jongeren.

Wat zijn voordelen van lezen?²

In onderzoeken over effecten van lezen op jongeren komen verschillende elementen terug.

Taalbeheersing - Lezen vergroot je woordenschat en beheersing van de Nederlandse taal en daardoor je begrip van de wereld. Dit werkt positief door in de spreek- en schrijfvaardigheid van jongeren.

Schoolprestaties - We zien al op de basisschooleeftijd dat kinderen die veel lezen in hun vrije tijd daar profijt van hebben op school. Dit resulteert onder meer in een betere woordenschat en een hoger gemiddelde

Tip:

Een Intrigerende, filmische graphic novel die jongeren vanaf een jaar of 15 aanspreekt is Ik kom van ver, maar blijf niet lang (Ward Zwart en Enzo Smits).

bij Cito-scores. Die relatie tussen vrijetijdslezen en alle taal- en leesvaardigheden blijft van kracht tot in de volwassenheid. Bij scholieren in het voortgezet onderwijs neemt het effect van vrijetijdslezen op hun woordenschat en op hun technisch leesniveau zelfs verder toe.³

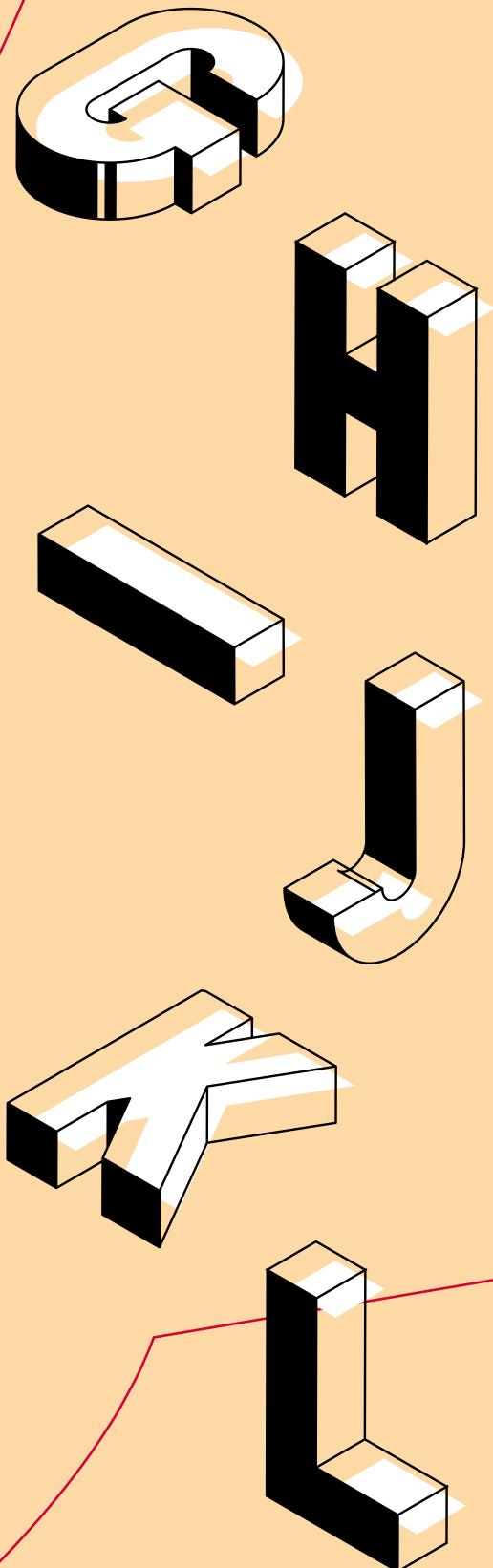
Kennisverwerving – Door te lezen vergaren jongeren kennis. En hoewel door internet de wereld aan hun voeten ligt, blijft een kennisbasis nodig om de overvloed aan juiste en onjuiste informatie te begrijpen en kritisch te kunnen beschouwen. Er is een wisselwerking, want kennisvergaring stimuleert ook het lezen: jongeren hebben inspirerende onderwerpen nodig die er voor hen werkelijk toe doen om diepgaand te leren lezen, denken, praten en schrijven.

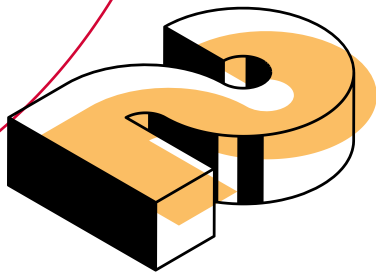
Perspectiefname en verbeelding – Door verhalen te ervaren leer je je te verplaatsen in situaties, beweegredenen en activiteiten van verschillende personages. Lezen vergroot de empathie en prikkelt de verbeelding en fantasie. Al lezend leer je zo indirect ook over jezelf en jouw plek in de wereld.

Meedoen in de maatschappij – We leven in een talige wereld. Jongeren moeten voortdurend informatie verwerken om te kunnen functioneren en om doelen te bereiken. Het solliciteren voor een stageplek, je verdiepen in een vervolgopleiding, een telecomabonnement afsluiten of online shoppen, de belastingaangifte regelen; voortdurend zijn handelingen vereist waarin jongeren informatie moeten lezen, begrijpen en verwerken.

Tip:

Lezen leer je van een ervaren lezer, zoals een docent die in elke les bewust een paar nieuwe woorden introduceert en uitlegt. Of die bevlogen bibliothecaris die op basis van een paar vragen precies dát boek weet aan te raden dat aansluit op jouw interesses.

Belevingswereld jongeren

Jongeren in het voortgezet onderwijs zijn gemiddeld tussen de 12 en 18 jaar. In die periode ontwikkelen ze zich in allerlei opzichten razendsnel: fysiek, cognitief, sociaal-emotioneel. Hoewel elke jongere natuurlijk anders is, zijn er ook overeenkomsten te benoemen tijdens deze zo belangrijke levensfase.

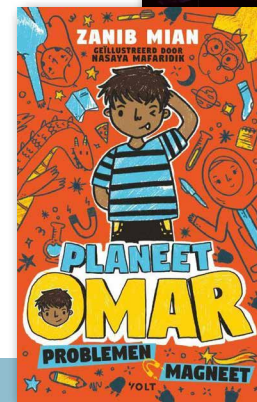
Ontwikkelingspsychologen noemen de fase tussen kind zijn en volwassen worden, pakweg tussen het 10e en 22e jaar, de adolescentie. In die periode zijn jongeren druk bezig hun identiteit te ontwikkelen. Ontdekken wat ze leuk en belangrijk vinden hoort daarbij. Lezen kan enorm helpen bij deze zoektocht. Ook is het goed om te weten dat de adolescentie zich in drie fasen afspeelt. We belichten deze drie fasen met de belangrijkste kenmerken.⁴

Vroege adolescenten (10-14 jaar)

Zo rond hun tiende jaar, als ze nog op de basisschool zitten, begint bij jongeren de puberteit. Een nieuwe tijd breekt aan waarin ze anders gaan denken, doen en voelen.

Vroege adolescenten maken zich voor het eerst los van hun ouders en gaan nieuwe emotionele banden aan met leeftijdgenoten. Aansluiting vinden bij de groep is op deze leeftijd enorm belangrijk; jongeren willen vooral niet opvallen en buiten de groep vallen. Dat maakt ze gevoelig voor groepsdruk. Daar komt bij dat vroege adolescenten sowieso emotioneel extremer reageren op zaken: het puberbrein is snel getriggerd.

Fysiek zijn vroege adolescenten ook volop in ontwikkeling: ze schieten de hoogte in en hormonale veranderingen zetten allerlei processen in gang.

Tip:

Vroege adolescenten willen niet buiten de boot vallen. Zij lezen graag populaire boeken om te kunnen meepraten. Ook leren ze graag over wat er speelt in de peer group en over sociale interactie, liefst van jongeren die iets ouder en ervarener zijn. Enkele suggesties: 15 3/4 (Dave Goldstein), De TikTok Challenge (Annet Jacobs), De Planeet Omar-reeks (Zanib Mian) en de boeken van Derk Visser en Carry Slee.

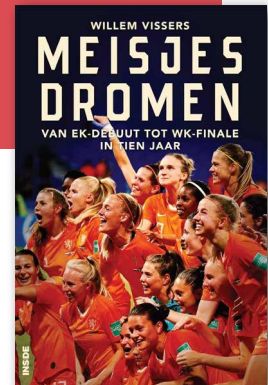
Midden-adolescenten (14-16 jaar)

Tussen de veertien en zestien jaar is conformistisch gedrag niet langer voldoende om in de smaak te vallen bij leeftijdgenoten. Om erbij te horen moet je een beetje opvallen. Op zoek naar een echt eigen stijl gaan midden-adolescenten dan ook steeds meer experimenteren, allereerst op het gebied van uiterlijk en vervolgens ook op andere fronten.

In deze fase ontwikkelen jongeren steeds meer een eigen 'ik'. Vragen als 'Wie ben ik? Wat wil ik?' houden hen in hoge mate bezig. Daarbij durven ze ook steeds meer af te wijken van anderen. Ze experimenteren met van alles en durven hierin ook meer risico's aan te gaan. Emotioneel kampen ze met veel stemmingswisselingen.

Tip:

Midden-adolescenten willen zich onderscheiden. Zij lezen graag levensverhalen van mensen die hun eigen autonome weg gaan. En ze vinden het fijn om zelf gezien te worden als individu. Houdt een meisje van voetbal? Dan maakt het echt indruk als haar gymdocent haar tipt om het boek Meisjesdromen over het Nederlands vrouwenelftal te lezen.

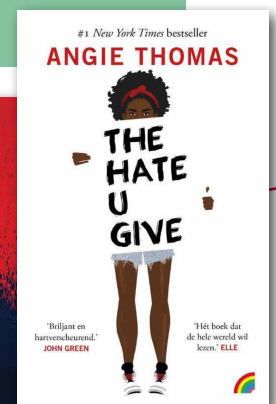
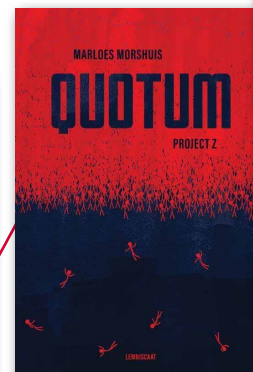
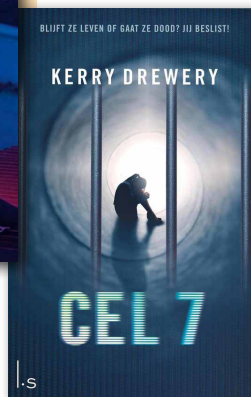

Late adolescenten (16-22 jaar)

Vanaf een jaar of zestien zijn jongeren feitelijk geen puber meer en laten ze de groeispurt achter zich. Volwassen zijn ze echter nog niet. Op deze leeftijd zijn jongeren steeds zelfbewuster; hun eigen identiteit krijgt steeds meer vorm. Ze stellen zich steeds verantwoordelijker op naar zichzelf en anderen en denken verder vooruit. Ze maken keuzes qua vervolgstappen in hun studie en hun leefwereld vergroot zich in snel tempo. Tegelijkertijd vallen ze af en toe onverwacht even terug in onvolwassenheid.

Tip:

Late adolescenten zijn een stuk zelfbewuster. Ze houden van verhalen over persoonlijke ontwikkeling, zoals Cel 7 (Kerry Drewery) en Raak me. Niet. (Laura Kneidl) Verder houden ze van complexe maatschappelijke vraagstukken die de lezer uitdagen zich een mening te vormen, zoals Quotum, Project Z (Marloes Morshuis) en The Hate U Give (Angie Thomas).

Mediagedrag van jongeren

Het streamen van series, het spelen van games en contact houden met je vrienden; veel vermaak van jongeren is de afgelopen decennia gedigitaliseerd en komt via schermen tot hen. Welke vormen neemt hun mediagedrag aan?

Sociale media

Scholieren in het voortgezet onderwijs besteden veel tijd aan diverse (sociale) media. 95% van de 12- t/m 18-jarigen bekijkt dagelijks sociale media. Bijna een derde van de scholieren geeft zelfs aan de hele dag in contact te staan. Meisjes doen dat met 37% nog iets meer dan jongens met 26%.⁵ Bij zo'n 7% van de scholieren is er sprake van problematisch gebruik. In dat geval scoren jongeren hoog op een aantal symptomen, zoals het krijgen van ruzie met anderen door je gamegedrag, niet kunnen minderen met gamen en verlies van interesse in hobby's of andere activiteiten. Bijna 9% van de meisjes en 6% van de jongens heeft hier last van.⁶

Tip:

Jongeren geven aan dat ze via sociale media weinig in aanraking komen met boeken. #booktok en in Nederland #boektok vormen hierop een uitzondering. Met die hashtag delen jongeren op TikTok berichten en filmpjes waarin ze elkaar (met name Young Adult-) boeken aanbevelen. Zie bijvoorbeeld de Instagram-accounts @youngadultsnl en @vibyoungadult.

Gaming

Het spelen van games is heel populair. Ongeveer driekwart van alle scholieren in het voortgezet onderwijs gamet weleens. Er is, net als bij boeken, een enorme variatie in het game-aanbod; van eenvoudige casual games tot complexe simulatie- en role playing-games. Veel games doen jongeren met anderen, zowel vrienden als onbekenden. Bovendien is het kijken naar gamers erg populair.

Problematisch gamegebruik komt bij jongens in het voortgezet onderwijs (met 7%) veel meer voor dan bij meiden (met 1%). Bij problematisch gamegebruik heeft het gamen diverse negatieve gevolgen, zoals ruzie door gamegedrag en het verliezen van andere hobby's/activiteiten.⁷

Tip:

De Leescoalitie, NBD Biblion en gameontwikkelaar Ubisoft werken sinds kort samen om ontleding tegen te gaan via readification: een combinatie van gamification en lezen. De auteurs Margje Woodrow en Ronald Giphart schreven twee Verborgene Verhalen, geïnspireerd op de wereld van de videogame Assassin's Creed Valhalla, die te lezen zijn via de Ubisoft Special-app. Lezers van de Verborgene Verhalen krijgen een unieke leeservaring door extra visuals, videobeelden en geluidseffecten en kunnen meer uitleg en verdieping vinden over historische termen en gebeurtenissen uit het verhaal.

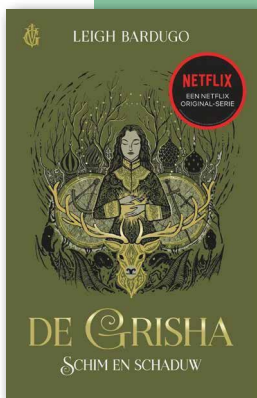
Onderzoek onder jongeren tussen de 15 en 18 jaar liet zien dat de meesten enthousiast zijn over deze vorm van lezen. Vier op de tien jongeren voelt zich gestimuleerd om meer te gaan lezen; reden voor de initiatiefnemers om deze vorm van readification een vervolg te geven.⁸

Series en films

En dan zijn er de vele series en films die jongeren via platforms als Netflix, Disney+ en Videoland bekijken. Het is moeilijk betrouwbare actuele bereikcijfers te vinden, maar zeker is dat jongeren volledig van lineair tv kijken zijn overgestapt op het streamen van videocontent én dat ze er veel tijd aan spenderen. Op deze wijze komen jongeren ook volop in aanraking met verhalen. Er is veel leerzame content beschikbaar en scripts zijn ook complexer geworden met perspectief- en tijdswisselingen. Iets wat we uit boeken al veel langer kennen.

Tip:

Zet de aantrekkingskracht van series en films in om jongeren aan het lezen te krijgen en houden. Vanuit favoriete series kunnen ze op zoek gaan naar interessante boeken. Zo is het boek *Schim en Schaduw* (Leigh Bardugo) geliefd door de Netflix-serie *Shadow & Bone*. Jongeren geven overigens zelf aan dat ze liever eerst het boek lezen en daarna de film kijken, zodat niet alles al is 'weggegeven'.⁹

Aansprekende thema's

Hier benoemen we een aantal thema's die jongeren bijzonder interesseren omdat ze aansluiten bij hun belevingswereld en ontwikkelfase.

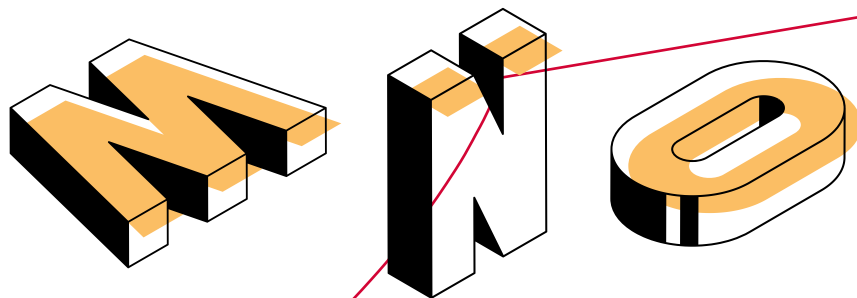
Vriendschappen en liefde

Voor jongeren is het aangaan van vriendschappen en liefdesrelaties enorm belangrijk. In hun proces naar volwassen worden, lezen ze dan ook graag 'coming of age' verhalen die hierover gaan: de ontwikkeling en verdieping van vriendschappen, je losmaken van je ouders, liefde en seksualiteit. Door hierover te lezen ontwikkelen ze empathie en leren ze meer over zichzelf.

Maatschappelijke thema's

Jongeren willen de wereld beter begrijpen en lezen dan ook graag verhalen die daarbij helpen. Denk aan biografieën van interessante mensen en non-fictie boeken over actuele maatschappelijke issues als Black Lives Matter, zoals *The Hate U Give* (Angie Thomas) of het poëtische *Brown Girl Dreaming* (Jacqueline Woodson).

Jongeren zijn kosmopolitisch en kijken veel over de grenzen, mede geïnspireerd door muzikanten, sporters en andere influencers in hun timeline. Ze zijn geïnteresseerd in hedendaagse wereldwijde thema's als inclusiviteit, discriminatie en seksuele identiteit. Ook waargebeurde, historische boeken spreken sommige jongeren erg aan. Hierbij is vaak goed een link te leggen met de diverse schoolvakken die ze volgen.

Persoonlijke ontwikkeling

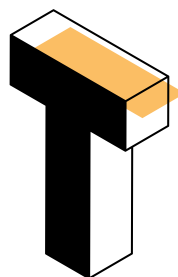
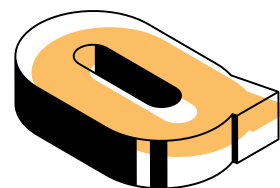
Scholieren in het voortgezet onderwijs zijn volop bezig hun identiteit te ontwikkelen. Ze vinden het interessant om te lezen over persoonlijke ontwikkeling en over levensverhalen van anderen. Ze gaan steeds meer op zoek naar verdieping, naar complexere verhalen. Zeker in de bovenbouw willen jongeren zelf ook graag gezien worden als een authentiek persoon met diepgang, iemand die niet klakkeloos de groep volgt. Zou dat de reden zijn dat je op sociale media vaker foto's ziet van jongeren met een boek?

Spanning en vermaak

Tot slot willen veel jongeren in hun vrije tijd graag lol hebben en hierover uitwisselen met anderen. Jongeren zijn vaak behoorlijk druk met school en bijbaantjes en willen af en toe ook gewoon ontspannen.

Tip:

Dé jongere bestaat niet. Iedereen is anders qua interesses, intelligentie en tijdsbesteding. Tieners zijn bovendien volop bezig hun persoonlijke identiteit te ontwikkelen. Vermijd 'one size fits all' en geef zoveel mogelijk unieke leestips. Vraag jongeren dus eerst naar hun interesses en haak daarop aan. 'Als je Harry Potter leuk vond, denk ik dat je Divergent ook mooi vindt.' Of: 'Bij deze podcast moest ik aan jou denken. Ga eens luisteren en vertel me wat je ervan vindt.'

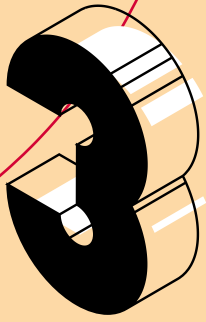

**Zorg dat ze je betrappen
op 't lezen van een boek.
Leg stiekem tussen mappen
een ouwe pocket zoek.**

**Sta openlijk te lezen,
vooraf en tussendoor,
in boeken, onvolprezen,
en lees er vief uit voor.**

**Betrek een tekst die zindert
bij zowat elke les.
Besmet hen onverminderd.
Wees leesgids. Boek succes.**

(Stijn de Paepe, 2019)

Leesgedrag van jongeren

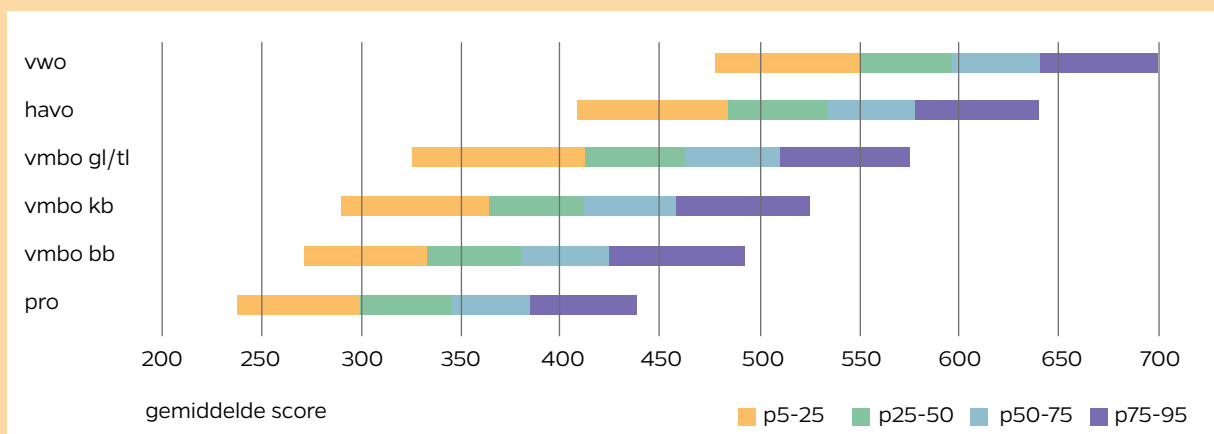
Hoe leesvaardig zijn Nederlandse jongeren?

Het internationale PISA-onderzoek meet sinds 2003 elke drie jaar de leesvaardigheid van 15-jarigen. Daarbij definieert PISA leesvaardigheid als: (1) Informatie opzoeken, (2) Begrijpen en (3) Evalueren en reflecteren. De uitkomsten van de laatste PISA-studies voor Nederlandse 15-jarigen zijn zorgwekkend: de leesvaardigheid is vooral sinds 2015 sterk dalende, én we scoren op dit vlak slechter dan andere Europese landen.¹⁰

Vergeleken met leerlingen in overige EU-landen zijn Nederlandse jongeren wat beter in het opzoeken van informatie, maar hebben ze daarentegen meer moeite met het evalueren van de kwaliteit en geloofwaardigheid van teksten en met de reflectie op teksten. Verder zien we dat meisjes iets beter scoren op leesvaardigheid dan jongens, maar ook hier is een dalende lijn zichtbaar. Daarnaast is er een duidelijke relatie met het opleidingsniveau van de jongeren.

Bijna een kwart (24%) van de leerlingen, zo blijkt uit de PISA-studie, haalt niet het leesvaardigheidsniveau dat nodig is om goed te kunnen functioneren op school en in de maatschappij. Zij lopen het risico op laaggeletterdheid als ze volwassen zijn. Laaggeletterdheid betekent dat je moeite hebt met lezen, schrijven en/of rekenen. Laaggeletterdheid belemmert het goed mee kunnen doen in de maatschappij, die op haar beurt ook steeds ingewikkelder wordt.

Problemen met lezen werken door in het zelfbeeld van jongeren. Een kwart (25%) van de Nederlandse 15-jarigen geeft aan altijd al moeite te hebben gehad met lezen. 38% moet een tekst meerdere keren lezen voordat hij of zij deze volledig begrijpt en 33% vindt het moeilijk vragen te beantwoorden over een tekst. Meisjes voelen zich gemiddeld competentere dan jongens. Verder zien we dat vwo-leerlingen zich het meest competent voelen. Havo- en vmbo-leerlingen verschillen niet wezenlijk van elkaar in de mate waarin ze moeilijkheden ervaren bij lezen.

Figuur: Gemiddelde toetsscores (waarbij 500 het gemiddelde is) en spreiding leesvaardigheid PISA-2018 naar opleidingstype¹¹

Wat lezen jongeren?

Stichting Lezen vroeg 525 jongeren (12-20 jaar) uit het vo en mbo naar hun leesgedrag.¹² Daaruit blijkt dat 34% iedere week uit een fictieboek leest; en eveneens 34% leest wekelijks uit een informatieboek (non-fictie). Daarentegen lezen jongeren meer via andere media. Jongeren lezen vooral berichten op sociale media (96%) en stukken op internet (87%). 90% leest wekelijks ondertitels bij het kijken van series of films of een game. Boeken zijn wel populairder onder jongeren dan kranten en tijdschriften, die door respectievelijk 22% en 21% wekelijks worden gelezen. Luisterboeken (4%) en podcasts (5%) bereiken een kleine groep jongeren.

Leesplezier

Om de leesvaardigheid te verbeteren is het belangrijk dat jongeren kilometers maken en ook in hun vrijetijd lezen. Net als bij andere vaardigheden geldt: door het vaker te doen, word je er beter in. Daarom is het zo zorgwekkend dat Nederlandse jongeren weinig

plezier aan lezen beleven. Nergens ter wereld beleven 15-jarigen zo weinig plezier aan lezen als in Nederland, toont het PISA-onderzoek aan.¹⁴ 63% van hen zegt alleen te lezen omdat het moet. 42% vindt lezen tijdsverspilling en 59% leest alleen om de informatie op te zoeken die ze nodig hebben. Zo'n een op de vijf jongeren, 18%, noemt lezen als één van hun favoriete hobby's en vindt het leuk om met anderen over boeken te praten.

Andere onderzoeken laten zien dat plezier in lezen vooral tussen het 7e en 15e levensjaar afneemt. De daling zet in aan het eind van de basisschool, om in het voortgezet onderwijs voort te zetten. Onderzoekers geven hiervoor twee verklaringen. Vanaf ongeveer groep 6 verlegt de focus zich van 'leren lezen' naar 'lezen om te leren' en worden teksten complexer en abstracter. Daarnaast vindt op de middelbare school een verschuiving plaats van vrijwillig naar verplicht lezen. Overigens neemt bij jongvolwassenen vanaf hun 20e het leesplezier weer toe.¹⁵

	(Bijna) iedere dag	Iedere week	Iedere maand	Minder vaak	Nooit
Berichten op Whatsapp of sociale media	92%	4%	1%	2%	1%
De ondertitels van een film of serie kijkt of een game speelt	69%	21%	4%	4%	3%
Stukken op internet	66%	21%	5%	6%	3%
Leesboeken waarin het verhaal verzonnen is ('fictie')	17%	17%	20%	34%	12%
Informatieboeken ('non-fictie')	14%	20%	18%	36%	12%
Stripboeken	9%	13%	15%	33%	29%
De krant	9%	13%	12%	22%	44%
Tijdschriften	6%	15%	20%	32%	27%
Huis-aan-huisbladen of folders, die thuis in de bus komen	5%	18%	14%	22%	42%
Gedichten	4%	6%	6%	38%	45%
Fanfictie	4%	7%	12%	30%	46%

Tabel: Leesfrequentie van verschillende media¹³

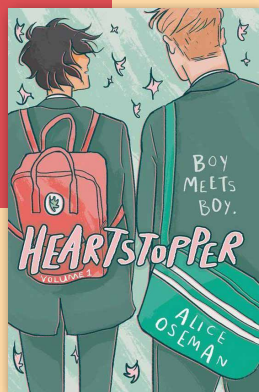
Type lezers: boekmijders, boektwijfelaars en boekenwormen

Stichting Lezen liet in 2020 onderzoek uitvoeren onder 1.036 jongeren en jongvolwassenen (12-25 jaar) naar hun leesfrequentie, leesattitude en leesvoorkeuren.¹⁶ Zij onderscheiden daarin drie typen lezers.

Boekmijders - Een derde (33%) van de jongeren is boekmijder; zij lezen (vrijwel) niet en houden niet van lezen. Ze schatten hun leesvaardigheid en concentratievermogen lager in dan de boektwijfelaars en de boekenwormen. De boekmijders zijn oververtegenwoordigd onder de mannelijke leerlingen, onder de leerlingen speciaal onderwijs en vmbo, en onder jongeren tussen de 15 en 17 jaar. Deze groep gamet vaker in de vrije tijd. Ze lezen alle genres boeken minder graag dan de boektwijfelaars en boekenwormen, behalve humoristische, strip- en sportboeken.

Tip:

Leesplezier moet voorop staan bij deze groep. Vermijd het gevoel van 'moeten' lezen. Ook korte verhalen, boeken met veel plaatjes of boeken onder het leesniveau zijn goed. Het belangrijkste is om ze aan het lezen te krijgen. Dat kan de drempel verlagen om meer boeken te lezen. Raad bijvoorbeeld de graphic novel Heartstopper (Alice Oseman) aan.

Boektwijfelaars - De grootste groep (39%) bestaat uit boektwijfelaars. Deze jongeren vinden lezen gematigd leuk. Ze lezen af en toe met mild enthousiasme, maar kampen ook met tijdgebrek en doen liever wat anders. Boektwijfelaars zien we vaker bij de havo- en vwo-leerlingen en bij de 18-plussers. Boektwijfelaars omvatten ongeveer evenveel jongens als meiden. Deze groep heeft verder een voorkeur voor boeken met spanning en avontuur en boeken met humor.

Tip:

Boektwijfelaars hoef je niet zozeer aan het lezen te krijgen, als wel aan het lezen te houden. Speel in op hun huidige boekvoorkeuren. Raad bijvoorbeeld boeken aan van dezelfde schrijver of boeken uit hetzelfde genre.

Boekenwormen - Deze groep omvat meer dan een kwart (28%) van de jongeren en leest veel en graag. Ze zijn beter in het selecteren van boeken, zijn beter op de hoogte van het aanbod van Young Adult Literatuur en hebben het vaakst boeken in huis. De meiden nemen bijna twee derde in (64%) Ook zitten boekenwormen relatief meer in de onderbouw en op de havo en het vwo.

Tip:

Toon interesse in de boekensmaak van een boekenwurm. Neem hun kennis over boeken serieus. Deze jongere kan bovendien een inspiratiebron zijn voor anderen. Laat hen titels of schrijvers aanraden voor leeftijdsgenoten. Jongeren nemen sneller advies aan van iemand die dichter bij hun leefwereld staat.

De onderzoekers waarschuwen tot slot bij deze driedeling voor denken in stereotypen. Ook onder de jongens (20%) en mbo'ers (13%) zien we boekenwormen; net zo goed als dat we boekmijders zien bij de meiden (20%) en universitair opgeleiden (15%).

Tip:

Er is inmiddels een compleet genre ontstaan dat zich richt tot jongeren en jongvolwassenen: Young Adult Literature. Wijs jongeren op dit grote en steeds vernieuwende aanbod. Want ongeveer de helft van de jongeren en jongvolwassenen weet niet eens dat Young Adult-romans bestaan. En laat nu net die helft kritischer oordelen over het boekenaanbod....¹⁷

Drivers - Waarom zou je lezen?

Leescultuur voor jongeren.

Onderzoeksbureau Qrius deed voor Stichting Lezen kwantitatief en kwalitatief onderzoek naar de leescultuur onder jongeren (12 - 20 jaar).¹⁸ Enkele uitkomsten daaruit:

- 90% vindt lezen belangrijk voor hun persoonlijke toekomst. Door lezen leren ze de Nederlandse taal goed, wat ze zien als een voorwaarde om in het leven (je school en werk) vooruit te komen.
- De meeste jongeren hebben positieve of neutrale associaties met lezen, zoals 'rust', 'ontspanning', 'leuk', 'spannend' en 'leren'. Negatieve associaties zijn in de minderheid.
- Alle jongeren vinden dat lezen op de basis- en middelbare school verplicht moet zijn, ook (of juist) als ze in hun vrije tijd niet lezen.

Stimulans - Wat stimuleert jongeren om boeken te lezen?

Qrius vroeg jongeren welke elementen hen stimuleren om boeken te lezen.¹⁹

- **Een pakkend verhaal**
Jongeren houden van, zoals ze zelf zeggen, 'verhalen waarin ze worden meegezogen'. Fictie- en non-fictie verhalen over actuele onderwerpen spreken veel jongeren aan. Denk aan Black Lives Matter, transgenders, autisme of levensverhalen van mensen van wie je iets kunt leren.
- **Rust en ontsnapping**
Met een boek kun je even ontsnappen uit de realiteit van je drukke leven.
- **Bepaalde momenten**
Jongeren vinden het fijn om op specifieke momenten, zoals in de zomervakantie, veel te lezen.
- **Inspireren tot schrijven**
Het lezen van teksten van anderen geeft inspiratie als je zelf wilt schrijven.
16% van de jongeren schrijft zelf verhalen, songteksten en gedichten.

Tip:

Attendeer scholieren op boeken en verhalen die gaan over onderwerpen waar zij zich druk over maken. Dat kan dus ook gaan om podcasts, luisterboeken of documentaires.

Tip:

Benut de positieve associaties die jongeren bij lezen hebben in je communicatie. Benoem bijvoorbeeld dat je tot rust komt door te lezen of dat je even kunt ontsnappen aan de werkelijkheid. Bedenk daarbij dat jongeren gevoeliger zijn voor positieve argumenten in het hier en nu ('Je wordt er rustig van') dan voor argumenten op de lange termijn ('Je hebt het later nodig;')

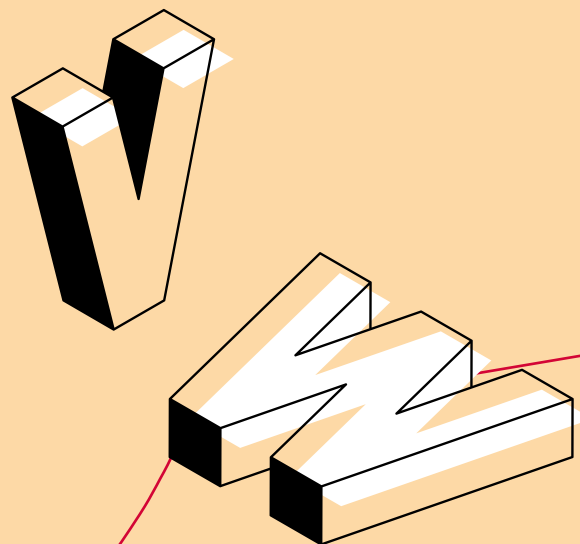
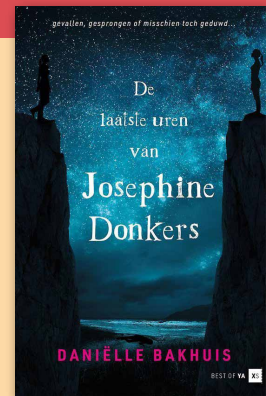
Obstakels – Wat belemmert jongeren om boeken te lezen?

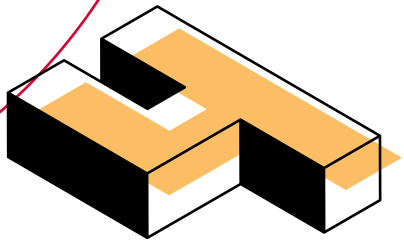
Jongeren met een lage leesmotivatie noemen de volgende redenen om geen boeken te lezen.²⁰

- **Het vergt te veel inspanning en concentratie**
Het kost te veel moeite om je op een boek te concentreren. Zeker ten opzichte van andere activiteiten die je aandacht vragen, zoals sociale media.
- **Er gebeurt te weinig in boeken**
Jongeren missen de spanningsboog zoals ze die gewend zijn in films en series. Door de 'digitalisering van vermaak' vinden jongeren het moeilijk om geboeid te blijven bij het lezen van lange teksten.
- **Andere activiteiten zijn .... leuker**
Veel jongeren doen liever andere dingen, zoals afspreken met vrienden of bezig zijn op hun telefoon. Jongeren die wel een hoge leesmotivatie hebben benoemen die verleidingen overigens ook.
- **Geen geschikte boeken kunnen vinden**
Veel jongeren, ook jongeren met een hoge leesmotivatie, geven aan dat ze moeilijk boeken vinden die bij hen passen. Ze kennen het actuele aanbod onvoldoende, weten niet waar ze moeten zoeken en komen weinig tot niet in bibliotheken en boekwinkels.
Op plekken waar ze wél komen (waaronder sociale media) komen ze weinig tot niet met lezen in aanraking. Ook met vrienden en vriendinnen praten ze weinig over boeken lezen.

Tip:

Lees in de onderbouw geregeld korte fragmenten voor in de klas. Leerlingen vinden het vaak plezierig en al luisterend komen ze in aanraking met nieuwe verhalen en woorden die ze nog niet kennen. Denk hierbij ook aan korte verhalen en gedichten. Zo is *De Laatste Uren* van Josephine Donkers (Daniëlle Bakhuis) een kort en spannend verhaal.

Lezen op de middelbare school

Leren lezen is te belangrijk om alleen aan het vak of de docenten Nederlands over te laten. Bovendien is lezen als vaardigheid bij alle vakken relevant. Taal is, zo zou je kunnen zeggen, het vervoermiddel van onderwijs. Daarom is het zo belangrijk dat elke middelbare schooldocent bewust nadenkt over manieren om jongeren te stimuleren om te gaan lezen. Dit betekent niet dat een biologiedocent taalonderwijs moet geven. Het is belangrijker dat er op scholen een afgestemd beleid is met een solide infrastructuur rond lezen in de school. Zorg dat leerlingen bij Nederlands leren hoe ze vaardiger worden in lezen en begrijpen van verschillende tekstgenres. Deze vaardigheden kunnen ze vervolgens bij andere vakken.²¹ Wat kan een docent doen qua leesbevordering of wat zou elke docent moeten doen?

Start met het bewust gebruiken van rijke taal in je lessen. Sommige jongeren groeien op in een taalrijke omgeving waar ze dagelijks worden gestimuleerd, terwijl voor anderen school de enige plek is waar ze in aanraking komen met rijke taal. Ga moeilijke teksten niet versimpelen of vervangen door filmpjes: daarmee begrijpen de leerlingen het misschien wel sneller, maar ze vergroten zonet hun woordenschat. Introduceer in elke les enkele nieuwe begrippen en licht deze toe aan de leerlingen.

Draag in aanvulling op de lesmethoden bij elk onderwerp passende boeken en bronnen aan die leerlingen ook buiten de les kunnen opzoeken en lezen. Deel vanuit je eigen enthousiasme en denk hierbij niet alleen aan boeken, maar ook aan bijvoorbeeld podcasts, gedichten of songteksten. Verder is het raadzaam leerlingen bij het bespreken

van verhalen niet alleen te vragen naar feitelijkheden, maar ze juist ook te laten reflecteren op wat het verhaal met hen als lezer doet. Wat gebeurde er in je hoofd: wat verraste je? Waar ben je anders over gaan denken? Wat raakte je emotioneel en wat heb je hierdoor wellicht geleerd over jezelf?

Tip:

Op de website lezenvoordelijst.nl vinden leerlingen (en docenten) vele titels voor de vakken Nederlands, Duits en Fries. Leerlingen kunnen hier een online testje doen om hun leesniveau te bepalen, waarna ze leestips op maat krijgen. Op jeugdbibliotheek.nl staan veel suggesties voor Nederlandse titels, met ook links naar e-books en luisterboeken en tips voor jongeren met dyslexie. Zij kunnen veel baat hebben bij luisterboeken.

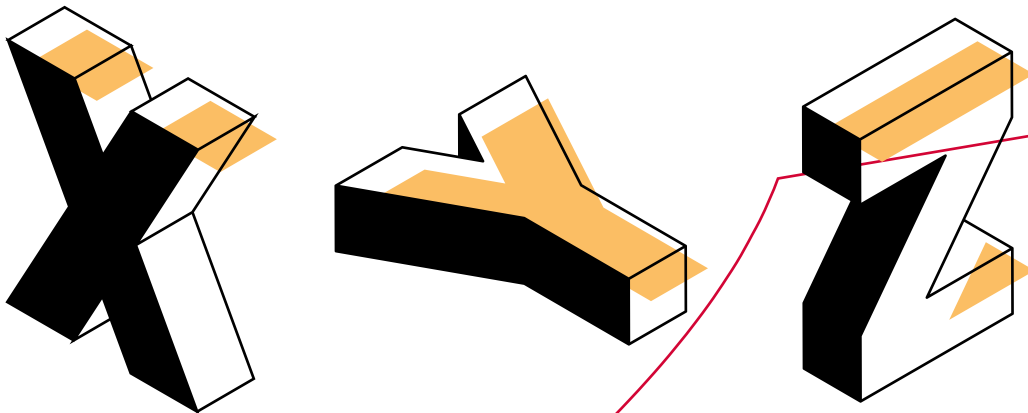
Lezen voor de lijst

Voor diverse vakken moeten leerlingen verplicht boeken lezen. Eerder schreven we al dat dit mede doorwerkt in een lagere leesmotivatie. Discussies over lezen voor school gaan vaak over het 'lezen voor de lijst' wat de bovenbouw havo- en vwo-leerlingen voor hun eindexamen moeten doen. Waar een vwo-leerling in de jaren '80 wel 25 tot 30 boeken moest lezen, moet een vwo 6-leerling tegenwoordig minimaal twaalf boeken, die vallen onder volwassenenliteratuur, 'interpreterend en esthetisch' kunnen lezen. Bij een havo 5-leerling is dit gedefinieerd als minimaal acht boeken uit de adolescentenliteratuur en eenvoudige volwassenenliteratuur 'kritisch en reflecterend' kunnen lezen.²² Docenten toetsen dit met (een combinatie van) een mondeling of schriftelijk examen. Voor het vak Nederlands mogen de leerlingen de boeken zelf selecteren, onder meer op grond van keuzemogelijkheden die hun docent aanbiedt. Voor andere taalvakken gelden weer andere eisen. Maar wanneer valt een boek onder de 'literatuur' dan wel 'volwassenenliteratuur'? Valt een thriller onder literatuur? Mag die Young Adult roman op de lijst? Het antwoord op die vraag is nogal arbitrair, wat dan ook tot heel verschillende meningen en praktijken tussen scholen onderling leidt.²³ Een onderzoeker van de Radboud Universiteit ondervroeg havo- en vwo-eindexamenleerlingen achteraf naar hun ervaringen met de leeslijst.²⁴

Bemoedigend is dat de leerlingen hun titels met een 6,7 gemiddeld ruim voldoende waardeerden. Verder gaven ze aan ruim driekwart van de boeken ook echt gelezen te hebben. Maar het onderzoek laat ook zien dat de meest gelezen boeken niet per se de best gewaardeerde zijn. Met name canonieke teksten van vóór 1800 scoren relatief laag. De boeken die leerlingen zelf hadden gekozen blijken enorm divers te zijn en worden ook beter gewaardeerd. En waar leerlingen in hun literatuuronderwijs zien dat de witte mannelijke auteur domineert, kiezen zij zelf vaker voor vrouwelijke en niet-westerse auteurs. Tot slot scoren jeugdboeken en thrillers hoger in de waardering van leerlingen dan romans, poëzie en toneel.

Tip:

Al kun je als docent de leeslijst niet geheel ontzien, je kunt wel variatie bieden bij verwerkingsopdrachten. In plaats van een boekverslag of mondelinge overhoring kunnen leerlingen bijvoorbeeld ook een filmpje, tekening, collage of podcast maken.

Jongeren en bibliotheken

Lang niet alle middelbare scholieren bezoeken uit zichzelf een bibliotheek. Ruim zes op de tien van de 12- tot en met 18-jarigen is lid van de bibliotheek.²⁵

Slechts één op de drie middelbare scholieren komt minstens eens per maand in de bibliotheek en naarmate ze ouder worden neemt dit bezoek af.

Daarom is het goed nieuws dat middelbare scholen en bibliotheken steeds meer samenwerken. Van alle bibliotheken met een voortgezet onderwijslocatie in hun werkgebied, werkt 87% samen. Die samenwerking varieert van het leveren van collecties aan scholen (60%), het uitvoeren van leesbevorderingsprogramma's voor scholieren (58%), tot advies over het gebruik van boeken bij schoolvakken (39%) of de collectie (38%).²⁶ De voorbeelden laten zien dat bibliotheken en onderwijsinstellingen elkaar sterk kunnen aanvullen en dat er volop kansen zijn om die samenwerking te intensiveren.

Bibliotheken kunnen tegelijkertijd zelf veel doen om jongeren te verleiden in hun vrije tijd vaker de bibliotheek te bezoeken. Dat vraagt wel beleid en actie waarbij je op zoek gaat naar wat jongeren in de omgeving van jouw bibliotheek willen. Zet je voelsprietten uit en ga op zoek naar partners die een netwerk hebben onder jongeren. Zo ontdek je in gesprek gaandeweg waar enthousiasme zit en waar behoeften liggen. Zijn veel jongeren bezig met spoken word of hiphop? Bied spoken word-artiesten en rappers een podium. Willen jongeren een podcast maken? Of een boekenclub of filmavond starten? Door te gaan samenwerken zijn de mogelijkheden in vormen en thema's ineens eindeloos: een workshop instappoëzie, een pubquiz, een LHBTIQ+ Bookclub.

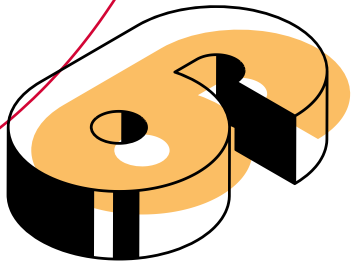
Twee lokale voorbeelden

Marjolein Hordijk van de bibliotheek Gelderland-Zuid in Nijmegen programmeert veel activiteiten voor jongeren, zoals een Night at the Library waarbij jongeren mogen overnachten in de bieb, programmering over literatuur op festivals en 'Buiten zinnen', een platform voor beginnende woordkunstenaars in Oost-Nederland. Haar belangrijkste lessen: Investeer in netwerken en durf uit handen te geven. Durf te experimenteren. Niet alles wat je bedenkt lukt, maar al doende leer je vanzelf waar behoeften liggen en wat aanslaat.²⁷

Bibliotheek Venlo produceert de podcastserie Biebcast, voor en door jongeren. Onder begeleiding van community librarian Lotte Kok gaat een panel van jongeren met elkaar in gesprek over thema's die hen bezighouden. Elke editie schuift een gast aan om mee te praten.²⁸

Tip:

Haak aan op de energie en het netwerk van jongeren en realiseer ook wat jij hen te bieden hebt: een podium, faciliteiten en natuurlijk veel kennis over boeken en verhalen.

Afrondend

We hopen dat je inmiddels net zo enthousiast bent als wij over het stimuleren van leesgedrag bij jongeren! En dat de informatie en tips uit deze whitepaper je helpen in je dagelijkse werk.

‘Ik lees de wereld,’ schreven we in het begin van deze whitepaper. En die wereld is voortdurend in verandering. Door grote trends als digitalisering en individualisering gedragen jongeren van nu zich anders dan jongeren van pakweg drie decennia geleden. Hierdoor verandert de plek en invulling van lezen in hun leven. Bovendien veranderen de verhalen die zij aansprekend vinden.

Maar verhalen zullen altijd een rol spelen in het leven en ontwikkelingsproces van jongeren. Dat maakt het juist zo boeiend om met hen in gesprek te gaan over lezen. In die uitwisseling leer je ook weer van hen. Wat zijn verhalen en thema’s die hen raken? Welke schrijvers, makers en nieuwe vormen inspireren? Door in verbinding te blijven met jongeren, ontdek je steeds weer nieuwe titels en nieuwe vormen. Waarmee ook jouw wereld zich weer vergroot. Bij deze ongoing ontdekkingstocht wensen we iedereen – jou en de jongeren – enorm veel plezier toe.

Colofon

Cubiss adviseert en ondersteunt organisaties die zich gesteld zien voor vraagstukken op het gebied van lezen, leren en informeren. Bij de totstandkoming van deze publicatie is de grootst mogelijke zorgvuldigheid betracht.

© *Cubiss* 2022

Provincie Noord-Brabant

provincie limburg

Literatuurlijst

Bloem, B (maart 2021). *Rijke teksten motiveren het lezen*. In: Van Twaalf Tot Achttien.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2019). *Internetgebruik onder jongeren*.

CPNB (23 september 2021). *Onderzoek toont aan: Readification stimuleert jongeren meer te lezen*. Artikel op cpnb.nl, geraadpleegd op 4 januari 2021.

Dera, J (2019). *De praktijk van de leeslijst. Een onderzoek naar de inhoud en waardering van literatuurlijsten voor het schoolvak Nederlands op havo en vwo*. Amsterdam: Stichting Lezen.

Dera, J. (21 maart 2020). *Het begrip 'literatuur' binnen het literatuuronderwijs. Didactiek Nederlands – Handboek*. Geraadpleegd 23 december 2021 via <https://didactieknederlands.nl/handboek/2020/03/het-begrip-literatuur-binnen-het-literatuuronderwijs/>.

Dool, A. van den & Hoek, S. van de (2021). *Bibliotheken en de samenwerking met het voortgezet onderwijs. Onderzoeksresultaten Bibliotheekmonitor-enquête samenwerking voortgezet onderwijs, 2019-2020*. Den Haag: KB.

Gubbels, J., van Langen, A. M. L., Maassen, N. A. M., & Meelissen, M. R. M. (2019). *Resultaten Pisa 2018 in vogelvlucht*. Enschede: Universiteit Twente.

Hordijk, M. (17 juni 2021). *Presentatie Studiemiddag Dubbellezers & Dwarsliggers*, op YouTube.

Nbd Bibliion (jaartal onbekend). *De literatuurlijst Een andere kijk op boeken voor de lijst*.

Nelis, H., van Sark, Y (2019). *Het nieuwe puberbrein binnenstebuiten*. Utrecht: Kosmos Uitgevers.

Orius (2021). *De leescultuur van jongeren*. Amsterdam: Stichting Lezen.

Smits A & Koenen, E (5 november 2021). *Wereldoriëntatie als basis voor taal en begrip*. Blog verschenen op: geletterheidenschoolsucces.blogspot.com/

Stalpers, C. (2020). *De leeswereld van jongeren en jongvolwassenen*. Amsterdam: Stichting Lezen.

Stevens, G. e.a. (2018). *HBSC 2017 Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Stichting Lezen (2021). *De nieuwe lezer: lezen in het digitale tijdperk*. Uitgeverij Eburon.

Stichting Lezen (3 maart 2021). *Leesplezier daalt met de leeftijd*. Op: www.lezen.nl

Bronnen

1. Gubbels, J., van Langen, A. M. L., Maassen, N. A. M., & Meelissen, M. R. M. (2019).
2. O.a. Smits A & Koenen E (5 november 2021).
3. Dool, A. van den & Hoek, S. van de (2021).
4. Nelis, H., van Sark, Y (2019).
5. CBS (2020).
6. Stevens, G. e.a. (2018).
7. Stevens, G. e.a. (2018).
8. CPNB (23 september 2021).
9. Qrius (2012).
10. Gubbels, J., van Langen, A. M. L., Maassen, N. A. M., & Meelissen, M. R. M. (2019).
11. Gubbels, J., van Langen, A. M. L., Maassen, N. A. M., & Meelissen, M. R. M. (2019).
12. Qrius (2021).
13. Qrius (2021).
14. Gubbels, J., van Langen, A. M. L., Maassen, N. A. M., & Meelissen, M. R. M. (2019).
15. Stalpers, C (2020). Stichting Lezen (3 maart 2021).
16. Stalpers, C (2020).
17. Stalpers, C (2020).
18. Qrius (2021).
19. Qrius (2021).
20. Qrius (2021).
21. Bloem, B (maart 2021).
22. Nbd Biblion (jaartal onbekend). De literatuurlijst
Een andere kijk op boeken voor de lijst.
23. Dera, J. (21 maart 2020).
24. Dera, J. (2019).
25. Dool, A. van den & Hoek, S. van de (2021).
26. Dool, A. van den & Hoek, S. van de (2021).
27. Hordijk, M. (17 juni 2021).
28. Te beluisteren via soundcloud.com. Zoek op BiebCast.

